

PER-HJALMAR BAUER:

Oktoberkriget och svenskt försvar

*Redan strax efter oktoberkrigets utbrott drogs slutsatser om orsakerna till att israelerna blev överraskade, om varför de förlorade flygplan, om den nya taktik som skulle komma att karakterisera krig i framtiden, och om mycket annat. Generalmajor Per-Hjalmar Bauer har för Svensk Tidskrifts räkning skrivit en artikel om både vad man vet om kriget och om vad man kan draga för slutsatser av det, det senare särskilt för Sveriges del. Hos oss är man inte okunnig om vare sig pansarvapen eller pansarvärn och inte heller om luftvärnsrobotar. Författaren framhåller hur nödvändigt det är för oss med ett balanserat försvar. På detta sätt blir hans artikel också ett bidrag till den debatt, som uppstått kring Nils Skölds bok *Värnplikt och folkförsvar*.*

Den 6 oktober 1973 överfölls Israel under pågående Yom-Kippur-högtidligheter av Egypten och Syrien i en till tiden väl samordnad operation. Egyptiska styrkor lyckades snabbt ta ett icke obetydligt brohuvud på östra stranden av Suezkanalen. Syriska pansarförband trängde ned för Golanplatån och hotade vitala delar av Israel.

Det kunde från början konstateras att araberna backades upp av Sovjetunionen. Vapen och övrig utrustning var i stor utsträckning rysk, den tillämpade taktiken var av ryskt märke. Ryssarna var väl underkunniga om tidpunkten för överfallet men hade underlåtit att informera USA, trots allt tidigare tal om avspänning och samarbete i säkerhetspolitiska frågor. Västvärlden blev i sin helhet överraskad. I vilken utsträckning Israel blev det är ännu ifrågasatt.

Israel invaderades desslikes av journalister från hela världen. Kommentatorer i pressen drog sina slutsatser. De levererades prompt redan under krigets första veckor. "Gängse föreställningar om stridsvagnens och flygplanets dominerande roll på slagfältet har genom rysk teknologi och ryska vapen i arabernas händer förvisats till historiens skräpkammare." Så kategoriskt uttalade sig vice ordföranden i det brittiska utrikespolitiska institutet Ian Smart redan efter krigets inledande fas. Andra drog däremot slutsatsen att flyget spelat den avgörande rollen. Infanteriet, *la reine de la bataille*, har fått en renässans ansåg några: folkbeväpning med billiga vapen ersätter krigsmaskinerna. Un-

der rubriken "Kriget och vår krigsmakt" drog Aftonbladet, som naturligt är, den slutsatsen att den konventionella svenska krigsmakten får "en minskad roll".

Det har sålunda varit en betydande spännvidd mellan ytterligheterna i dessa iakttagelser. Utformningen av de brådstörtade slutsatserna har uppenbarligen i många fall varit dikterad av vilken intressegrupp som vederbörande iakttagare företrätt. Ett mera seriöst studium av erfarenheterna har emellertid också igångsatts i militära staber i de flesta länder. Så också hos oss. Händelserna i oktober förde med sig en serie överraskningar. Inget land vill stå oförberett.

Händelseutvecklingen

Då Israel anfölls var landets försvarskrafter inte mobiliserade. Vid gränserna fanns bara svaga bevakningsstyrkor, och den mångomtalade Bar-Lev-linjen utefter Suezkanalen bestod i stort sett av ett glest system av skyddsrum och stöddepunkter, avsedda att begränsa förlusterna av den redan i "fred" ofta förekommande beskjutningen från egyptisk sida.

De anfallande mötte till en början svagt motstånd. Araberna kunde relativt snabbt ta viktig terräng. På Golanfronten lyckades syrierna på kort tid nå nästan ända fram till Jordandalen. Det var en fråga om timmar innan syriskt pansar kunde ha nått ut på det israeliska slättlandet. På Suezfronten togs ett inte obetydligt brohuvud, där starka armétridskrafter med ett stort antal stridsvagnar grupperades. Det skyddades av ett system av luftvärn

bestående av robotar av olika typer samt eldrörluftvärn.

Israel mobiliserade skyndsamt, men detta tog dock några dagar i anspråk. Detta förklarar israelernas "bristande effektivitet", som många kommentatorer i massmedia häpnade över. Så snart slagkraftiga enheter kommit på krigsfot igångsattes framgångsrika motanfall.

Israel tvangs att slåss på två fronter och att gardera sig i en tredje riktning (Jordanien). Överraskande snabbt, men med stora förluster, lyckades israeliskt pansar slå tillbaka det syriska anfallet. På Suezfronten gällde det för israelerna att först med ett minimum av krafter förhindra eventuella försök från Egypten att tränga vidare in i Sinai. Dessutom var målet att försvaga de styrkor, som höll brohuvudet. För denna uppgift sattes attackflyg och smärre pansarstyrkor in, som emellertid led stora förluster.

Sedan israeliska förband säkerställt att någon allvarlig offensiv från Syrien inte längre behövde befaras, kraftsamlades pansarstyrkor mot Suezfronten. Den motståndskraft, denna vunnit genom pansarvärn och luftvärn i förening, ledde till försök att med markförband i ryggen på motståndaren förstöra lv-förbanden och att manövrera ut fronten genom hot mot Kairo. De egyptiska styrkorna hotades nu av katastrof. De inblandade stormakterna ville förhindra en sådan och ingrep, vilket ledde till vapenvila.

Några slutsatser

Då det konstaterades att förberedelser

gjordes på arabsidan — bl a ägde stora manövrar rum vilka kunde tydas som förberedelser för angrepp — försattes Israels regering i ett dilemma. Skulle totalförsvaret mobilisera? Övningar och förberedelser av detta slag hade i vilseledande syfte tidigare ägt rum. En total mobilisering kostar mycket pengar. Israels statsskuld var redan mycket hög. Det är också möjligt att de underrättelser som regeringen förfogade över feltolkades. Diskussion här om, inflammerad på grund av det inrepolitiska läget, pågår ännu.

Hur än därmed förhåller sig, pekar händelseutvecklingen på någonting som varje land måste beakta. Åtskilliga faktorer verkar återhållande på de politiska beslutsfattarna — jfr situationen i Norden 1940! Totalförsvarets organisation måste vara sådan att en successiv beredskapshöjning smidigt och utan alltför höga kostnader kan genomföras. Det förutsätter bl a att vi har ett underrättelseväsende, som i tid kan varska om vad som sker i vår omvärld och som kan tolka detta riktigt. Därigenom kan onödigt dyrbara beredskapshöjningar undvikas.

Underrättelsetjänstens stora betydelse har sålunda ånyo bekräftats. I all försvarsplanering måste man kalkylera med ett betydande mått av osäkerhet och överraskning. Det är inte vad vi i dag tror om utvecklingen utan föreliggande möjligheter och därav följande risker, som bör läggas till grund för planeringen. Goda informationer i fred kan begränsa osäkerheten och därmed kostnaderna för att upprätthålla handlingsfriheten. Genom

egen och samarbete med andra länders forskning kan osäkerheten på det tekniska området begränsas. FOA har hos oss en viktig uppgift. En metod att nå framgång är att ligga före den tekniska utvecklingen och att hålla detta hemligt. Men det är svårt och dyrbart.

Utrustning och organisation

De lätta, relativt billiga pansarvärnsvapnens stora effekt i striden mot anfallande stridsvagnsförband är väl den iakttagelse, som framför andra blivit uppmärksammas i världspressen. Pansarvärnets goda verkan överraskade många. Skälen till överraskningen har emellertid knappast analyserats. Ett av de främsta har helt enkelt varit att man inte tilltrött araberna förmåga eller nerv att hantera dessa vapen. Under sexdagarskriget kom de knappast till verkan. Nu insattes de dessutom i överraskande stort antal.

Inom vårt försvar har deras verkan för länge sedan uppmärksammas. Våra experter på teknikens och taktikens område har analyserat erfarenheter som successivt vunnits. De synes ha dragit i allt väsentligt riktiga slutsatser. Men eftersom problemet i dagarna aktualiserats genom Nils Skölds debattskrift, kan det mot bakgrunden av Yom-Kippur-kriget finnas skäl att påminna om några väsentligheter rörande relationerna pansar—pansarvärn.

Först bör framhållas att de nu diskuterade pansarvärnsvapnen, liksom skyttarna, är oskyddade. De lämpar sig därför inte att framföras i en anfallsrörelse över öppen terräng. I en försvarsställning, helst

med frontalt skydd av terrängen, är de effektiva. De är också användbara för anfall i mer svåröverskådlig terräng. Stridsvagnen med sitt starka pansar och sin långtskjutande kanon är däremot ett utpräglat anfallsvapen framför allt i öppen terräng. Men erfarenheterna säger att relationerna i effekt de båda vapentyperna emellan "svängt till försvarets fördel": Så tex Kenneth Hunt vid institutet för strategiska studier i London i Survival, januari—februari i år. Men stridsvagnen behövs alltså för anfall, anser Hunt. Detta är emellertid något som vi i Sverige för länge sedan uppmärksammat. Vi kan dra fördel av de lätta pv-vapnen både i försvarsställningar och för motanfall i mera svåröverskådlig terräng.

Det hade knappast varit möjligt för israelerna att så snabbt slå de syriskas pansarstyrkorna, om de inte själva förfogat över lätttrörliga, slagkraftiga stridsvagnsförsedda styrkor för sina motanfall. Den nämnda operationen över Suezkanalen hade heller inte varit möjlig utan pansar. Artilleriets stora betydelse i strid mot pansar och pansarvärn har också till fullo bekräftats av erfarenheterna av detta krig och förtjänar att uppmärksammas. Det kan å andra sidan påvisas att israelerna (liksom egyptierna) tack vare bra pv-vapen lyckades försvara sig mot pansaranfall. Och det möjliggjorde för dem att göra omgrupperingar för motanfall.

En slutsats för det svenska försvaret blir att vi med pansarvärnsvapen bör kunna för rimlig kostnad förstärka såväl våra försvars- som anfallsförband. Men om vi

vill åstadkomma förmåga att hindra en pansrad och med effektiva robotvapen beväpnad angripare att manövrera fritt i öppen terräng blir uppgiften svårare än förr. Anspråken på förband, som har till uppgift att anfälla i sådan terräng — dvs pansarförband, understödda av artilleri, luftvärn och attackflyg — ökar. Studeras just detta problem ur en vidare, strategisk synvinkel, framstår betydelsen av rörliga offensiva stridskrafter för användning i öppen terräng ännu klarare. Målet för vårt försvar kan aldrig vara att "vinna" ett krig; men vi kan genom våra planerade motåtgärder tvinga presumtiva angripare att kalkylera med så höga kostnader för en ockupation att de avstår.

I vissa delar av landet är terrängförhållandena mm sådana att en seg fördröjning är svår att föra. Vi skulle riskera att med en sådan stridsform alltför snabbt ge upp vitala områden. Sydsverige (Skåne, Halland) hör dit. Genom Östersjöutloppen har denna del dessutom stor strategisk betydelse och måste prioriteras vid val av motanfallsriktningar. Det är här särskilt viktigt, att de refererade krigserfarenheterna utvärderas rätt.

Lämnas en angripare tillfälle att relativt ostört ladda upp i ett brohuvud när denne snart sådan styrka att hans stridskrafter sedan kan tränga vidare i strategiskt avgörande riktning. Detta måste förhindras genom att brohuvudställningarna anfallas. Bryter angriparen ut ur dessa ställningar, måste hans handlingsfrihet — hans frihet att snabbt röra sig i riktning mot vitala mål — bestridas. Det sker ge-

nom rörliga operationer från försvararens sida på det sätt som israelerna gett talrika prov på. Lämnas strategiskt betydelsefulla delar av vårt land utan möjligheter till offensivt försvar, kommer de att erbjuda mål, som är billiga att ta i besittning, och de kan då i ett krisläge locka till kupp-artade angrepp.

Luftkrig och luftförsvar

Det har förbryllat många iakttagare att det egyptiska flygvapnet höll sig så mycket i bakgrunden. Orsaken torde få sökas i riktig taktisk beräkning. Den egyptiska försvarsledningen hade stor respekt för det israeliska flyget. Man räknade med att detta i striderna om brohuvudet skulle vidkännas stora förluster av luftvärn — så blev ju också fallet. Genom att till en början hålla tillbaka det egna flyget skulle detta successivt vinna i styrka, relativt sett. Det sattes senare in mot de israeliska styrkor, som gått över kanalen till västra stranden.

Det luftvärnsvapen, som anses ha förorsakat israelerna särskilt svåra förluster, var den s k SAM-6-roboten. Dennas konstruktion överraskade, trots att den hade funnits i Sovjetunionen sedan flera år. Finessen låg däri att dess styrsystem var svårt att störa. Den "försvarade" sig genom att fortlöpande byta frekvens. Ett av målen för israelernas operationer på västra stranden av Suezkanalen var att få tag på något exemplar av roboten för att komma underfund med konstruktionen. Hur effektiv den verkligen var är ännu oklart.

Vad som emellertid gjorde luftvärnet

över det egyptiska brohuvudet så effektivt var att det byggts upp med olika typer av robotar och eldrörs-lv och särskilt den ryska ZSU-23-4 som kompletterade varandra med verkningsområden på varierande höjder. Också på den syriska fronten fanns SAM-6. Men denna verkar inte på högsta höjd, och höghöjds-lv saknades. Därigenom blev det möjligt för israelerna att flyga in över SAM-6-robotarnas räckvidd och att anfalla i branta dykvinklar.

En fråga som diskuterats gäller anledningen till att arabländerna, och då särskilt Egypten, inte anfallit israelisk tätbebyggelse med flyg eller robotar. Sannolikt förhåller det sig så att risken ansågs vara för stor att Kairo och Damaskus då skulle kunnat bli utsatta för repressalier. Befarade storpolitiska konsekvenser kan också ha tvingat Sovjet att anbefalla återhållsamhet.

Den efter omständigheterna anpassade strategi, som egyptierna tillämpade i luftförsvaret, kom att beröva dem en del av handlingsfriheten. De rörliga mekaniserade förbanden tilläts inte att operera utanför robotparaplyen. Skyddet räckte inte längre än 25—30 km. Före en eventuell fortsatt offensiv in i Sinai hade en omgruppering av luftvärnet måst ske. Det är möjligt att denna bundenhet vid kanalzonen i sin tur gav israelerna den handlingsfrihet, som krävdes för att de skulle kunna göra upp med syrierna innan de vände sig mot motståndaren i söder.

Erfarenheterna rörande det arabiska luftförsvaret är självfallet också relevanta för svenskt försvar. Det är dock på detta

område särskilt svårt att dra säkra slutsatser. Luftvärnsrobotarna kan ge oss en fördel. SAM-6-typen blir kanske alltför dyr, men i striderna har också använts lättare, litet billigare lv-vapen, motsvarande våra "Red-eye" och den "robot 70" varom nyligen upplysningar lämnats till pressen. Den sistnämnda står sig väl i jämförelse med den likaledes på arabsidan använda SAM-7-roboten. Vårt attackflyg kommer å andra sidan t v att få det svårare. Men visst utvecklingsarbete pågår, som kanske väger upp den ökande förlustrisken.

Trupp och befäl

Uppmärksamheten har av förklarliga skäl kommit att koncentreras på nya vapen och stridsmedel, inte minst på elektronikens område. Men det finns starka skäl att observera en faktor som lätt kommer i skymundan för den mer iögonfallande tekniken. Israelerna var numerärt underlägsna. De var starkt i efterhand då angreppet kom. De hade att möta en motståndare, utrustad med vapen och materiel, som i fråga om effektivitet stod på toppen av vad modern teknik kan frambringa. De blev delvis överraskade av denna. Trots detta hade de redan efter tre veckors strider vunnit militär överlägsenhet.

Att detta blev möjligt berodde i mycket hög grad på den enskilde soldatens goda utbildning och stridsmoral. Att denna visade sig hålla är så mycket mera anmärk-

ningsvärt, som förlusterna fortlöpande blev mycket höga.

Det israeliska befälets förmåga att leda sina förband, tidigare dokumenterad i detta mer än ett kvartsekel långa krig, är också värt att studera. De första dagarnas motanfall på Golanplatån och särskilt motanfallet över Suezkanalen ger exempel på befälets förmåga att i rätt ögonblick ta initiativ, att improvisera och anpassa taktiken efter omständigheterna, slutligen också att handla självständigt, utan högre chefers detaljngripanden. Det är en förmåga som är nödvändig för att den numerärt och tekniskt underlägsne skall kunna kraftsamla sina styrkor mot en angräparers svaga punkter; kort sagt förmågan att göra ett angrepp, ett ockupationsförsök, alltför dyrbart för den anfallande.

Iakttagelserna i samband med Yom-Kippur-kriget ger inte anledning till någon genomgripande omvärdering av betingelserna för svenskt försvar. Framsynthet i studier och planering blir dock viktigare än förut. Händelseförloppet visade också vilka ökade möjligheter som finns till strategisk överraskning. NATO omprövar därför f n sin förvarningsdoktrin för Centraleuropa. Vi tvingas också att iaktta skärpt vaksamhet och beredskap. Vi vågar inte räkna med någon mer betydande nådatid under vilken vi kan hinna reparera försummelser i vår försvarsorganisation. Marginalerna för vår handlingsfrihet krymper.